

1918-ci il mart soyqırımı

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin fərmanı ilə 1998-ci ildən başlayaraq azərbaycanlıların Soyqırımı günü dərin kədər hissi ilə geniş qeyd edilir. Uzun müddət xalqımızın yaddaşından silinməyə cəhd edilmiş bu qanlı soyqırımı faciəsinə ilk dəfə hüquqi-siyasi qiyməti xalqımızın böyük oğlu, müstəqil Azərbaycan dövlətinin banisi Heydər Əliyev verdi. Heydər Əliyevin böyük cəsarəti sayəsində tarixi həqiqət bərpa olundu və respublika alimlərinə soyqırım hadisələrini doğru, düzgün və obyektiv tədqiq etmək üçün konkret istiqamət verildi. Tarixi həqiqət isə belədir ki, erməni cəlladları başqa vaxtlarda olduğu kimi, 1918-ci ilin mart-aprelində Bakı şəhərində və Azərbaycanın digər bölgələrində minlərlə dinc azərbaycanlı əhalini yalnız milli mənsubiyyətinə görə məhv etmiş, evlərə və tarixi abidələrə od vurmuş, insanları diri-diri yandırmış, hamilə qadınların qarnını yırtaraq körpə və südəmər uşaqların başını nizəyə keçirmiş, xəstələrə, qocalara — heç kimə aman verməmişlər. Vəhşiləşmiş erməni cinayətkarları Bakıda, Şamaxıda, Qubada, Qarabağda, Zəngəzurda, Naxçıvanda, İrəvanda, Lənkəranda və başqa yerlərdə soyqırımı xüsusi qəddarlıqla həyata keçirmişlər.

Əsrlər boyu Azərbaycan torpaqlarına göz dikən fitnəkar və araqarışdıran erməni millətçiləri monoetnik Ermənistan uğrunda gizli və bəzən leqal müharibələr aparmış, "Dənizdən-dənizə böyük imperiya" yaratmaq üçün türk-Azərbaycan xalqlarına qarşı soyqırımı siyasəti yeritmişlər. Hiyləgər və riyakar ermənilər ən alçaq və rəzil mübarizə formalarından məharətlə istifadə edərək bədnam və yalançı niyyətlərini reallaşdırmağa cəhd etmiş, bu torpaqlara "qonaq" kimi gəlib, sonradan onun "sahibi" kimi yalanlar uydurmağa başlamışlar. Xüsusilə, XIX-XX yüzilliklərdə Qafqazda azərbaycanlılara qarşı məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilmiş etnik təmizləmə və soyqırımı siyasəti nəticəsində xalqımız ağır məhrumiyətlərə, milli faciə və məşəqqətlərə məruz qalmışdır. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin dediyi kimi, mərhələ-mərhələ gerçəkləşdirilən belə qeyri-insani siyasət nəticəsində azərbaycanlılar öz doğma tarixi-etnik torpaqlarından didərgin salınaraq, kütləvi qətl və qırğınlara məruz qalmış, xalqımıza məxsus minlərlə tarixi-mədəni abidə və yaşayış məskəni dağıdılıb viran edilmişdir. 31 mart — Azərbaycanlıların soyqırımı günü ilə bağlı Azərbaycan xalqına müraciətində Heydər Əliyev demişdir: "Hər il martın 31-ni azərbaycanlıların soyqırımı günü kimi qeyd etməklə, biz bir daha tarixi keçmişə qayıdırıq, xalqımıza qarşı açıq şəkildə həyata keçirilən geniş miqyaslı qanlı aksiyaları ürək ağrısı ilə yad edirik".

Ancaq çox təəssüflər olsun ki, erməni millətçiləri ağına-bozuna baxmadan tarixi saxtalaşdırır, gah Türkiyəyə qarşı, gah Azərbaycana qarşı, gah Gürcüstana, gah da Rusiyaya və Dağıstana qarşı əsassız ərazi iddiaları irəli sürür və beləliklə, "Böyük Ermənistan" yaratmaq üçün müxtəlif yalanlar uydurur, bəzən də ayrı-ayrı ölkələrdə dövlət və hökumət rəhbərlərini öz firıldaqlarına inandıra bilirlər. Akademik V. L. Veliçkonun dəqiq ifadə etdiyi kimi, ermənilər qədimdən ikiüzlü və nankor paxıl və vəfasız, oğru və yalançıdır. Zaman-zaman türklərə və azərbaycanlılara qarşı dəhşətli qırğınlara törədən erməni başkəsənləri özlərinin yalançı tezisləri ilə dünyanı aldadır və əslində, tarixi saxtalaşdırmağa çalışırlar. Ancaq onlar, nəhayət, anlamalı və başa düşməlidirlər ki, bəşər tarixində ən real və düzgün həqiqəti zaman özü verir. Çünki Tarix nə vaxtsa, tarixi həqiqətləri üzə çıxaracaq və kimin yalançı, kimin doğru olduğunu faktlarla sübut edəcək. Çünki hər tarixin öz zamanı, hər zamanın öz tarixi vardır. Bəli, artıq həmin zaman gəlib çatmış, tarixi həqiqətlər arxivlərin və mənbələrin dili ilə üzə çıxmışdır. Erməni daşnakları özlərinin lideri və türk dünyasının qatı düşməni olan S. Şaumyanın fitvası ilə 1918-ci ilin martında təkcə Bakı şəhərində və şəhəratrafi kəndlərdə 30 min azərbaycanlı qətlə yetirdilər. Bu, əsl soyqırım idi.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin imzaladığı fərmanda deyildiyi kimi, ermənilər minlərlə dinc azərbaycanlı məhv etmiş, evlərə od vurmuş, insanları diri-diri yandırmış, milli memarlıq abidələrini dağıtmış, Bakının böyük bir hissəsini və yüzlərlə kəndi xarabalığa çevirmişlər. Ermənilərin törətdikləri cinayətlər Azərbaycan xalqının yaddaşında əbədi həkk olunmuşdur.

Mart qırğını XX əsr Azərbaycan tarixinin ən dəhşətli səhifələrindən biri, xalqımıza qarşı törədilən qanlı faciə və soyqırımıdır. Azərbaycanda və bir sıra xarici ölkələrdə bu faciə ilə bağlı xeyli tədqiqatlar aparılmışdır. Çox təəssüf ki, bu dəhşətli hadisə sovet tarixşünaslığı tərəfindən saxtalaşdırıldığından, uzun müddət xalqa yanlış şəkildə təqdim olunmuşdur. Hətta hadisələrin cərəyan etdiyi dövrdə belə "Naş qolos" qəzetindən başqa Azərbaycanın bütün bolşevik təmayüllü mətbuatı mart qırğını "vətəndaş müharibəsi" kimi qələmə verirdi. "Naş qolos" qəzeti isə bu hadisəyə milli ədavət kimi qiymət verirdi. Bakıda və Azərbaycanın digər bölgələrində baş verən 1918-ci ilin mart-aprel hadisələrini əsas tutan ABŞ tarixçisi R. Syuni "Bakı Kommunası", 1917-1918-ci illər. Rus inqilabında sinif və millət" adlı monumental tədqiqatında müşahidə etmişdir ki, Zaqafqaziyada, xüsusilə, Bakıda inqilabi mübarizə sinfi mahiyyət daşımamış, millətlərarası müharibə zəminində baş vermişdir.

Son illərdə Azərbaycan tarixçiləri bu faciənin mahiyyətinin işıqlandırılması istiqamətində ciddi tədqiqatlar aparmış, fundamental kitablar yazmışlar. Azərbaycan milli hərəkatının inkişafına böyük təsir göstərmiş mart hadisələrini təbii ki, Zaqafqaziyada cərəyan edən hadisələrdən təcrid olunmuş halda qiymətləndirmək olmaz.

"Müsavət"ın xalq arasında artan nüfuzundan qorxuya düşən erməni milli partiyaları və "bolşevik" ermənilər Bakıda hakimiyyət məsələsini tam həll etmək, Azərbaycan xalqının milli ruhunu öldürmək məqsədilə iy-rənc üsullara belə əl atmaqdan çəkinmədilər. Həmin dövrün siyasi ab-havasını araşdırmış olan daşnakstyun partiyasının lideri Ovanes Kaçazuni qeyd edirdi ki, "bolşeviklərə qarşı yalnız iki partiya real qüvvə çıxara bilərdi: "Müsavət" və

"Daşnaksütyun". "Daşnaksütyun" belə hesab edir-di ki, "Müsavat"la onun dostluğu bolşevik təhlükəsi olduqda lazımdır. Bakıda bizim köməyimizlə bolşeviklər "Müsavat"ı darmadağın etdilər".

Oktyabr hadisələrindən sonra Qafqazın sovetləşdirilməsi problemi Rusiya bolşeviklərinin qarşısında duran aktual məsələlərdən idi. 1917-ci il dekabr ayının 16-da Petroqrada Xalq Komissarları Soveti öz iclasını "Qafqazda vəziyyət haqqında" məsələyə həsr etmiş və Bakı Sovetinin sədri S. Şaumyan "Qafqaz və Qərbi Ermənistan üzrə fəvqəladə komissar" təyin olunmuşdu. Bunun ardınca Bakı Soveti rəhbərliyi şəhərdə Qızıl Ordu hissələri adı ilə erməni qoşun birləşmələrini yaratmağa başladılar. Bu iş erməni siyasətçi və hərbiçilərinin nəzarəti altında icra olunurdu. Daşnak Z. Avetisyan Qızıl Ordunun qərargah rəisi, Hamazasp üçüncü briqadanın komandiri, polkovnik Qazarov isə korpus komandiri vəzifələrini icra edirdilər.

Tarixi fakt və sənədlərin araşdırılması mart qırğınının qabaqcadan düşünülmüş, planlı surətdə hazırlanmış və həyata keçirilmiş bir soyqırım olduğunu sübut edir. Qanlı hadisənin başlanmasından bir qədər əvvəl Bakı Sovetinin iclaslarında və digər yığıncaqlarında S. Şaumyan M. Ə. Rəsulzadə və A. Kazımzadəni təhlükəli şəxslər kimi təqdim edir, onlara məxsus silahlı qüvvələrin guya Türkiyə sultanına arxalandığı fikrini təbliğ edirdi.

1918-ci il mart ayının 15-də Şaumyan Bakı Sovetinin iclasında çəkinmədən: "Bakı Soveti Zaqafqaziyada vətəndaş müharibəsinin başlıca istehkamına çevrilməlidir", - deyərək bəyan etmişdi. Bir gün əvvəl, mart ayının 14-də S. Şaumyanın əmri ilə erməni cəlladı Əmirovun komandanlığı altında Şamaxı şəhərinə bolşevik silahlı birləşmələri göndərildi. Salyan, Hacıqabul, Muğan və Lənkəran bölgələrinə silahlı bolşevik dəstələri yeridildi. Toqquşmanı başlamaq üçün bəhanə bu ərəfədə H. Z. Tağıyevin oğlu Məhəmməd Tağıyevin cənazəsinin "Evelina" gəmisində Lənkərandan Bakıya gətirilməsini təşkil edən 48 nəfər hərbiçinin gəlişi oldu. Dəfndən sonra zabitlər həmin gəmi ilə geri qayıtmalı idilər. Erməni daşnakları fitnəkarlıqla əsgər və matroslar, eser və menşevik partiyaları, rus milli şurası arasında şayiə yayırdılar ki, "Evelina"dakı zabitlər guya ki, Muğandakı Malakan kəndlərini dağıtmaq üçün xüsusi göstəriş alıblar.

Erməni daşnaklarının rəhbərliyi və iştirakı ilə şəhərin müxtəlif yerlərində azərbaycanlıların əleyhinə mitinq və yığıncaqlar keçirilməyə başlandı. Bunun nəticəsində Bakının bütün qeyri-türk siyasi birlikləri və hərbi qüvvələri "Evelina"nın tərkisilahl edilməsi tələbini irəli sürdülər. Mürəkkəb siyasi şərait yarandı. Daşnakların zəhərli təbliğatı "öz işini" görmüşdü.

Mart ayının 30-da ilk döyüşlər başlandı. Döyüşlərə rəhbərlik üçün S. Şaumyan, Q. Korqanov, İ. Suxartsev, S. Saakyan və M. Yolçıyan daxil olmaqla, Bakı Soveti yanında inqilabi müdafiə komitəsi yaradıldı. Belə bir müdafiə komitəsinin yaradılması qabaqcadan düşünülmüş qırğın planından xəbər verirdi.

Aparılmış tədqiqatlardan aydın olur ki, türk xalqlarının qatı düş-məni olan daşnak Şaumyanın göstərişi ilə Bakı Sovetinin sərəncamında olan hərbi qüvvələr, Xəzər dənizi hərbi donanmasının gəmiləri və təyyarələri döyüşə hazır vəziyyətə gətirilmişdi. Hətta rus əsgər və matroslarına da belə bir yalançı təbliğat aparılmışdı ki, guya müsəlmanlar rus əhalisini qırırlar. Ermənilərin bu yalanı baş tutdusa da, ancaq sonradan onun böhtan və təxribat olduğunu bilən rus matrosları atəşi dayandırdılar. Lakin erməni silahlı dəstələri Bakı şəhərinin müxtəlif məhəllələrində dinc müsəlmanların qırğını davam etdirirdilər.

Həmin gün saat 5-də açılan ilk atəş Azərbaycan xalqının üzləşdiyi soyqırımın başlanğıcı oldu. Azərbaycan ziyalıları bu faciənin qarşısını almaq üçün əllərindən gələni edirdilər. S. Şaumyanla bolşevik sıralarında fəaliyyət göstərən N. Nərimanovun bu sahədəki xidmətləri təqdirəlayiqdir. Bunu 1918-ci ilin aprel ayının 1-də "Hümmət" qəzetində çap olunmuş "Qanlı faciədən dörd saat qabaq" adlı redaksiya məqaləsi də təsdiq edir.

M. Ə. Rəsulzadə martın 30-da İnkilabi Müdafiə Komitəsində Bakı Soveti rəhbərləri ilə keçirdiyi görüşdə alınmış silahların "Hümmət" təşkilatı vasitəsilə qaytarılması istiqamətində razılığa nail olsa da, daşnak-bolşevik hökuməti öz sözlərinə əməl etmədi. Çünki onlar "Hümmət"ə inanmır, N. Nərimanovun isə "sağ təmayülçü"lüyündən narazı idilər.

Faktlar sübut edir ki, Bakı qırğınlarına qatı cinayətkar cəllad xarakterli Şaumyan özü rəhbərlik edirdi. Həmin dövrün canlı şahidi və fəal iştirakçısı, erməni bolşeviki H. Əsiryans qeyd edir ki, "1918-ci ilin fevralında T. Əmirov bizi yığıb bildirdi ki, S. Şaumyan və A. Caparidzenin tapşırıqlarını yerinə yetirməliyəm. S. Şaumyan əvvəlcədən bizə xəbər vermişdi ki, gecə saat 1-də siqnal olacaq, bu xəbərdaredici siqnalıdan sonra biz hücum edib "Müsavat"ın qərargahını tutmalı idik və belə də oldu".

Ermənilərin kütləvi qırğına məruz qalan türk-müsəlman əhalisi martın 31-də müqavimət göstərməyi dayandırdı. Həmin gün cürbəcür bəhanələrlə danışıqların müsbət nəticələnməsinə mane olan İnkilabi Müdafiə Komitəsi istədiyinə nail olduqdan sonra ultimatum verdi. Ultimatumda İnkilabi Müdafiə Komitəsinin tələblərinin gündüz saat 3-ə kimi yerinə yetirilməyəcəyi təqdirdə, müharibəni davam etdirəcəkləri qeyd olunurdu.

İnkilabi Müdafiə Komitəsi döyüşlərin dayandırılması barədə göstəriş versə də, bu göstəriş yalnız kağız üzərində qaldı. Erməni birləşmələri müqavimət göstərməyə qabil olmayan azərbaycanlılara və ümumən, müsəlman əhalisinə divan tutmağa başladılar. Şəhərin Məhəmmədli və Zibillidərə məhəllələrinin əhalisi demək olar ki, son nəfəri-nə qədər qılıncdan keçirildi. Ermənilər azərbaycanlılara məxsus bütün evləri, ictimai binaları, məktəbləri, mədəniyyət ocaqlarını dağıtdılar. "Kaspi" mətbəəsi, "Açıq söz" qəzeti redaksiyası, "Müsəlman Xeyriyyə Cəmiyyəti"nin yerləşdiyi "İsmailiyyə" binası vəhşicəsinə yandırılmışdı.

"Təzə pir" məscidinin minarələri mərmilərlə dəlik-deşik edildi. Bir sıra yerlərdə döyüşən əsgərlərə erməni ziyalıların rəhbərlik etməsi faciənin milli zəmin üzərində qurulduğunu qəti sübut edirdi.

Ermənilərin törətdikləri vəhşiliklərin canlı şahidi olan görkəmli siyasi və ictimai xadim S. C. Pişəvəri yazırdı ki, 1918-ci il martın 30, 31 və aprelin 1-də gecəli - gündüzlü qırğınlarda çoxlu müsəlman öldürüldü. Ölənlərin sayı 10 mindən artıq idi. Pişəvəri yazırdı ki, 1918-ci ildə ermənilərin vəhşiliklərini, meyitlərin yandırılmasını öz gözləri ilə görüb.

Erməni cəlladlarının vəhşilikləri onların yalnız Bakıda törətdikləri qanlı faciə ilə bitmədi. S. Şaumyanın əmrilə qatı daşnak T. Amirov və türklərin qanına susamış S. Lalayanın başçılığı ilə erməni daşnak-bolşevik ordusu iki min nəfərlik qüvvə ilə guya əksinqilaba qarşı mübarizə aparmaq üçün Şamaxıya hücum etdilər.

Martın 18-də səhər Şamaxı ətrafında top atəşləri eşidilməyə başladı. Aydın oldu ki, gecə ikən şəhər ermənilər, şimal-şərqdən isə malakanlar tərəfindən mühasirəyə alınmışdır. Müsəlmanlar əvvəlcə müdafiə olunmaq istəyirdilər, lakin toplaqların qarşısında dayana bilmədiklərinə görə geri çəkilməyə məcbur oldular. Axşama yaxın ermənilər şəhərin "Pirvan-Şirvan" hissəsinə daxil oldular. Evlər yandırılır, yanan evlərdən çıxan kişilər, qadınlar, uşaqlar güllələnirdi. Gecə müsəlmanlar təslim olmaları barəsində ermənilərə müraciət etsələr də atəş dayandırılmadı. Bu vəhşiliklər bir neçə gün—Gəncədən müsəlman qoşunları Şamaxı şəhəri və Şamaxı qəzası əhalisinin köməyinə gələndə qədər davam etmişdir.

Şamaxı əhalisinə qanlı divan tutan ermənilər Şamaxı şəhərində və kəndlərində 16 mindən artıq günahsız azərbaycanlıyı öldürdülər. Şamaxı qəzasının 72 kəndi daşnak-bolşevik hərbi birləşmələri tərəfindən dağıdılıb yandırılmışdır. Şamaxının sağ qalan azərbaycanlı əhalisi qaçmağa başladılar.

May ayının 1-də quldur daşnak zabiti Hamazaspın başçılığı ilə ancaq ermənilərdən ibarət olan böyük hərbi dəstə Qubanı mühasirəyə alaraq, şəhəri toplardan və pulemyotlardan atəşə tutdular. Hamazaspın "cəza dəstəsi"ni Qubaya şəxsən Şaumyan göndərmiş və bu barədə o, digər komissarlarla heç məsləhətləşməmişdi. Bu dəstəni təşkil edən isə hərbi komissar erməni Qriqori Korqanov olmuşdur. Q. Korqanov S. Şaumyanın təklifi ilə Hamazaspın dəstəsinə yalnız "Daşnaksütyun" partiyasının üzvü olan iki min nəfər əsgəri daxil etmiş və ona qatı millətçi Venuntsu dəstə komissarı, Nikolay adlı hərbiçini isə köməkçi təyin etmişdi.

Hamazasp Qubanı işğal etdikdən sonra şəhər camaatına hədə-qorxu məzmunlu müraciətin-də onun dəstəsinin bu yerlərə hansı məqsədlə göndərildiyi açıq şəkildə ifadə olunmuşdu. O vaxt Hamazasp demişdi: "Mən erməni xalqının qəhrəmanı və onun marağının müdafiəçisiyəm. Mən buraya — Qubaya xüsusi cəza dəstəsilə ona görə göndərilmişəm ki, iki həftə əvvəl burada öldürülən ermənilərin hayıfını sizdən alım. Mən buraya qayda-qanun yaratmaq, Sovet hakimiyyətini qurmaq üçün gəlməmişəm. Xəzər dənizinin sahillərindən tutmuş Şah dağna qədər olan ərazidə yaşayan bütün müsəlmanları məhv etmək barədə mənə göstəriş verilib. Mənə sizin yurd-yuvanızı yerlə yeksan etmək, Şamaxıda törətdiklərimizi sizin də başınıza açmaq, erməni qardaşlarımızın intiqamını almaq tapşırılıb".

Hamazaspın dəstəsi istər Qubaya gələrkən yol boyu, istər şəhərə girərkən, istərsə də mahalın digər ərazilərində vəhşi hərəkətlər etmişlər. Ermənilər qarşılarına çıxan kəndləri, obaları, yurd yerlərini dağıdır, yandırır, rastlaşdıqları kişiləri, qadınları, uşaqları qəddarcasına qətlə yetirirdilər. Qubada bir-bir evlərə girib bəzən bütün ailəni məhv edən ermənilər hətta hamilə və uşaqlı qadınlara belə rəhm etməmişlər. Məsələn, onlar Kərbəlayi Məmməd Tağı oğlunun 14 nəfərdən ibarət ailəsinin, Məhəmməd Rəsul oğlunun 5 nəfərlik ailəsinin başlarını kəsmiş, Hacı Dadaşbala Qasım oğlunun arvadı Bibixanın və oğlu Əbdul Qasımı diri-diri oda ataraq yandırmış, Kərbəlayi Abuzər Məstan oğlunu və iki qızı — Hökuməti və Bustanı qucaqlarındakı körpələrlə birlikdə tikə-tikə doğramış, Məşədi Qənbər Molla Məhəmməd Saleh oğlunu, onun arvadını və beş körpə uşağını şaqqalamışdılar.

Hər cür vəhşilik və talanlarla yanaşı, ermənilər ən alçaq və rəzil hərəkətlərə də əl atmaqdan belə çəkinməmişdilər. Hamazaspın cəza dəstəsi Quba qəzasının 162 kəndini yandırdılar, 4 mindən çox azərbaycanlıyı, 12 mindən çox müsəlman ləzgini öldürdülər.

Erməni quldurları Hacıqabul, Kürdəmir, Salyan və Lənkəran qəzalarında da dəhşətli faciələr törətdilər. Bakı quberniyasında azərbaycanlıların soyqırımını 1918-ci il sentyabr ayının ortalarında, yəni Nuru Paşanın rəhbərlik etdiyi Qafqaz İslam Ordusu tərəfindən azad edildiyi dövrə qədər davam etmişdi. Erməni millətçilərinin törətdikləri türk-müsəlman soyqırımını zamanı 50 mindən çox azərbaycanlı öldürülmüş, on minlərlə dinc əhali öz doğma yurdlarından didərgin düşmüşdü.

Erməni cəlladları bütün Cənubi Qafqaz ərazisində, azərbaycanlılar yaşayan bölgələrdə kütləvi qırğınlar törətmiş, on minlərlə dinc müsəlmanı qətlə yetirmişdilər. Ermənilər azərbaycanlılar yaşayan kəndləri qarət etmiş, dağıtmış və yandırmışdılar. Faktlara müraciət edək: Bakı quberniyasında 229 kənd, Gəncə quberniyasında 272 kənd, İrəvan quberniyasında 211 kənd, Zəngəzur qəzasında 115 kənd, Qarabağda 150 kənd, Quba qəzasında 162 kənd, Şamaxı qəzasında 86 kənd, Vedibasər mahalında 118 kənd, Zəngibasər mahalında 48 kənd, Dərələyəzdə 74 kənd, Şərurda 4 kənd dağıdılmış və yandırılmışdır.

1918-ci ilin mart qırğını azərbaycanlılar türk-müsəlman əhalisi üçün faciə ilə nəticələnsə də, bu qanlı hadisə milli hərəkəti boğa bilmədi, əksinə, onun inkişafında mühüm mərhələ oldu. Daşnak-bolşevik siyasi rəhbərləri törətdikləri qanlı faciələrə baxmayaraq, öz istədiklərinə nail ola bilmədilər. Azərbaycanlılar arasında birlik ideyası gücləndi. Xalq başa düşdü ki, onun nicəti özünə arxalanmaqda, öz milli təşkilatının arxasına getməkdir. Bu hadisə Azərbaycanda milli siyasi partiyalar arasında müstəqil dövlətçilik ideyasını möhkəmləndirdi.

Əvvəl "Şərq məsələsi", ondan sonra "erməni vilayəti", sonra "erməni məsələsi", daha sonra "Qarabağ problemi" ilə dünya ictimaiyyətini aldadan erməni millətçiləri bu gün tarix qarşısında cavab verməli olacaqlar, ona

görə ki, dünyanın özü tarixi həqiqətlərdən və canlı tarixin özündən ibrət dərsi götürməli, tarixi həqiqətləri bilməli, türk və Azərbaycan xalqlarının başına gətirilən bütün müsibətləri və soyqırımları anlamalı və obyektiv nəticələr çıxarmaq naminə erməni millətçi-şovnistlərini lənətləməlidirlər.

Ancaq çox təəssüflər olsun ki, dünyanın bəzi ölkələrinin rəsmiləri tarixi həqiqətləri bilmədikləri üçün ermənilərin hiyləgər və yalan təbliğatına inanır, səhv qərarlar qəbul edir və yanlış hərəkətləri ilə tarixi saxtalaşdırırlar. Bu yaxınlarda ABŞ Konqresi Nümayəndələr Palatasının xarici əlaqələr komitəsinin və İsveç Parlamentinin cəmi bir səs üstünlüyü ilə son dərəcə ədalətsiz və haqsız qərar qəbul etmələri öz ölkələrinin və dünya ictimaiyyətinin və bu sətirlərin müəllifləri olan biz alimlərin də kəskin etirazına səbəb olmuşdur. Çünki hər hansı bir tarixi hadisəni araşdırmaq tarixçilərin işidir. Tarixi isə siyasiləşdirmək olmaz və o, obyektiv tarixi həqiqətlərə əsaslanmalıdır. ABŞ, Türkiyə, Rusiya, Azərbaycan alimləri külli miqdarda arxiv və rəsmi sənədlərə söykənərək sübut etmişlər ki, 1915-ci ildə heç bir erməni soyqırımı olmamışdır. Bu, erməni millətçilərinin uydurduğu yalançı və böhtançı bir təbliğatdır. Müxtəlif tayfaların tör-töküntülər olan başkəsən ermənilər" (Strabon) özlərinin yalanını dünyaya sırımağa öyrənmişlər. Qədimdən "ikiüzlü və riyakar", "hiyləgər və kələkbaz adamlar olan" (Aleksandr Düma) fırıldaqçı ermənilər bütün zamanlarda türklərə və azərbaycanlılara qarşı amansız olmuş, torpaqlarımızı zəbt etmiş, soyqırım siyasəti aparmışlar. ABŞ, Avropa və digər dünya ölkələrinin rəhbərləri yaxşı bilirlər ki, ermənilər Xocalı soyqırımını törətmiş, torpaqlarımızın 20 faizini işğal etmiş, türklərə və azərbaycanlılara qarşı soyqırım törətmişlər.

Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin dediyi kimi, bu gün Azərbaycan hökumətinin qarşısında iki mühüm vəzifə durur: birincisi, ərazilərimizin işğaldan azad olunması, məcburi köçkünlərin öz doğma torpaqlarına qayıtmasına nail olmaq və ikincisi, azərbaycanlıların soyqırımı haqqında həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq, hiyləgər erməni təbliğatının saxta tezislərini ifşa etmək. Bəli, bu gün biz qabaqlayıcı təbliğat maşınına, güclü və monolit hücum taktikasına, əks-təbliğat orqanizminə malik sağlam düşüncə potensialına əsaslanmaqla, tarixi həqiqətləri dünyaya çatdırmalıyıq. Artıq bugünkü Azərbaycan güclü sosial-iqtisadi və hərbi potensiala malik qüdrətli bir dövlətdir, iqtisadi artım səviyyəsinə görə dünyada birinci yerdədir.

1918-ci ildə azərbaycanlıların soyqırımının təşkilatçıları olan erməni daşnakları və erməni millətçiləri tarix qarşısında cavab verməlidirlər. Prezident İlham Əliyevin sözləri ilə desək, biz yalnız tarixi ədalətin bərpa edilməsini, işğal və soyqırımı siyasəti yürüdənlərin beynəlxalq ictimaiyyət qarşısında ittiham olunmasını istəyirik. O zaman tarixi həqiqət və Azərbaycan həqiqətləri qalib gələr.

**Xəqani MƏMMƏDOV,
Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun Ağcabədi filialının direktoru, professor.**

**Nuru MƏMMƏDOV,
professor.**